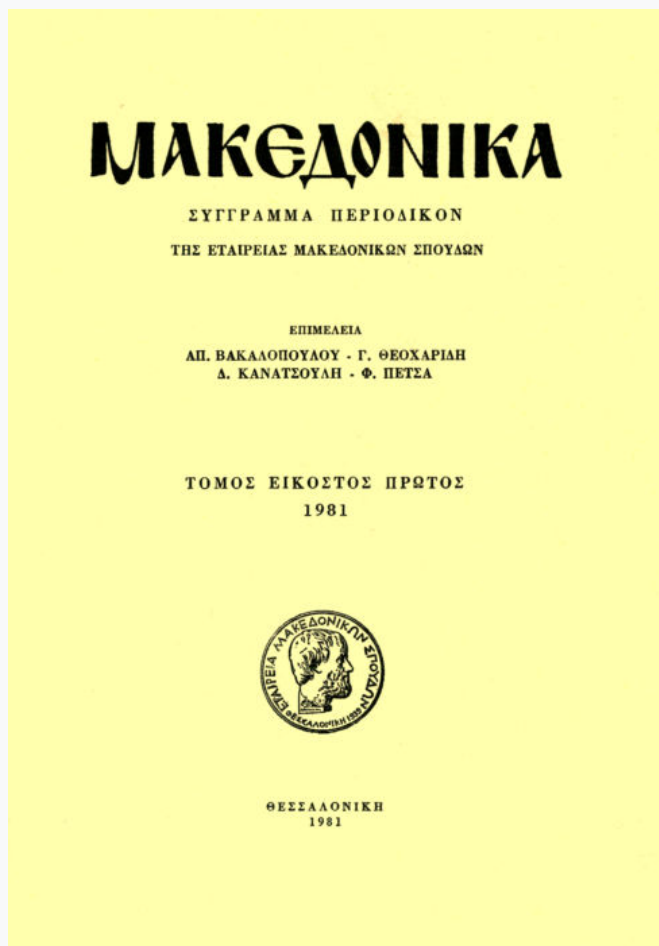

Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

Μέγας Αλέξανδρος, 2300 χρόνια από τον θάνατο του

Γιάννης Π. Τουρατσόγλου

doi: [10.12681/makedonika.448](https://doi.org/10.12681/makedonika.448)

Copyright © 2014, Γιάννης Π. Τουρατσόγλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τουρατσόγλου Γ. Π. (1981). Μέγας Αλέξανδρος, 2300 χρόνια από τον θάνατο του. *Μακεδονικά*, 21(1), 441–444.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.448>

ταχώρηση φωτογραφικῶν ἀναπαραστάσεων τῶν κτιτορικῶν ἐπιγραφῶν, καθὼς καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀπόψεων τῶν κτισμάτων.

Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ διατριβὴ τοῦ Γ. Γούναρη ἐκπληρᾶναι ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις τοὺς στόχους ἐνὸς ἄριου ἐπιστημονικοῦ ἔργου καὶ ἀποτελεῖ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἔρευνα τῆς μεταβυζαντινῆς τέχνης στὸ βορειοελλαδικὸ καὶ βαλκανικὸ χῶρο.

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου
τοῦ Αἰμου

B. N. ΚΥΡΙΑΚΟΥΔΗΣ

Μέγας Ἀλέξανδρος, 2300 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του. Αὐτὸς εἶναι ὁ τίτλος τοῦ καλαισθητοῦ τόμου-ἀφιέρωματος ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1980 στῇ Θεσσαλονικῇ ἡ Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὡς 57ο δημοσίευμα τῆς σειρᾶς τῶν Ἐκδόσεων τῆς Μακεδονικῆς Βιβλιοθήκης, γιὰ νὰ τιμήσει τὴν μνήμη, τὸ ἔργο καὶ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ μεγάλου στρατηλάτη καὶ δραματιστῆ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πρόλογο τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας (σελ. ζ'-ι') καὶ μιὰ Εἰσαγωγὴ ἀπὸ τὸν Δ. Κανατσούλη, ποὺ ἐξετάζει τὸ πολιτιστικὸ ἔργο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου (σελ. ιγ'-κδ'), ὁ τόμος περιλαμβάνει καὶ δέκα δικτῶ ἄρθρα ἰσάριθμων ξένων καὶ ἐλλήνων μελετητῶν, προσκεκλημένων ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν εἰδικὰ γιὰ τὴν περίπτωση καὶ διαπραγματευθοῦν θέματα ἀναφερόμενα στὸν γιὸ τοῦ Φιλίππου.

Ὡστόσο, τὸσον ἀπὸ τὸν Πίνακα Περιεχομένων, ὅπου οἱ σχετικὲς προσφορὲς παρατίθενται χωρὶς κάποια εἰδολογικὴ κατὰ ἐνότητες θεμάτων κατὰτάξιν, ὅσο καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τοὺς τίτλους τῶν ἁρθρῶν, δὲν διαφαίνεται προσπάθεια τῆς υπεύθυνης συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς νὰ καθορίσει ἐπακριβῶς ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ἀρχὴ ἓνα συγκεκριμένον πρόγραμμα-πλαῖσιο ἔρευνας κατὰ τομεῖς, ὥστε νὰ γίνῃ κατορθωτό, καὶ νὰ καλυφθεῖ ἡ πολυσχιδὴς προσωπικότητά καὶ ἡ πλούσια δραστηριότητά τοῦ μεγάλου Μακεδόνα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξεταστοῦν οἱ παντοδαπὲς ἐπιπτώσεις τοῦ φαινομένου «Ἀλέξανδρος» στὴν διαμόρφωση τοῦ πολιτισμοῦ τῶν σύγχρονων τῆς ἐποχῆς λαῶν καὶ στὴν κατανόηση τοῦ ἔργου καὶ τοῦ χαρακτῆρα πλῆθους ἡγεμονικῶν μορφῶν ὡς καὶ τὸν 19ο μ.Χ. αἰῶνα. Ἀφοῦ μόνον ἔτσι ἡ πολυδιάστατη, πρωτοφανὴς στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, σχεδὸν μυθικὴ μορφή τοῦ «κτίστου» μιᾶς νέας ἐποχῆς, θὰ ἀποκοῦσε τὴ διαχρονικὴ τῆς ἀξία, καὶ ἀσφαλῶς θὰ εἶχε πραγματικὸ ἀντικείμενο ὁ ὑπότιτλος τοῦ τόμου-ἀφιέρωματος «230 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του». Ἐτσι, ἐνῶ ἀπὸ τὸ συλλογικὸ ἔργο ἀπουσιάζουν μελέτες ποὺ θὰ ἐξέταζαν τὸν Ἀλέξανδρο ὡς πρότυπο τῶν διαφορῶν ἐλληνιστικῶν ἡγεμόνων, τῶν ρωμαίων στρατηγῶν καὶ αὐτοκρατόρων, τῶν βασιλέων καὶ πριγκίπων τῆς Ἀναγέννησης καὶ τῶν Νεωτέρων χρόνων (πρβλ. γιὰ παράδειγμα τὰ ἄρθρα καὶ τίς μελέτες: D. Michel, *Alexander als Vorbild für Pompeius, Caesar und M. Antonius*, 1967 (Latomus 94) O. Weippert, *Alexander-Imitatio und römische Politik in republikanischer Zeit*. Διατριβὴ Würzburg 1972, A. Heuss, *Alexander der Grosse und die politische Ideologie des Altertums*. Antike und Abendland 4, 1954, 98 κ.ε.—G. Wirth, *Alexander und Rom*. Fondation Hardt Entretiens 22, 1975, 200 κ.ε.—Alexander der Grosse in den Offenbarungen der Griechen, Juden, Mohammedaner und Christen. Deutsche Akademie d. Wissenschaften zu Berlin 1956, τόμος 3, κ.λ.), μελέτες σχετικὲς μὲ τὴν ἐπίδραση τῶν πολιτισμῶν τῆς Ἀνατολῆς στὴ διαμόρφωσιν τῆς πρὶν ἀπὸ τὴν κατάκτηση καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὴν ἐλληνικῆς Τέχνης (βλ. τὴν ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέροντος πρόσφατη ἔκθεση στὸ Oriental Institute τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ

Σικάγου με εἰρήματα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές στὰ εἰρήπια τοῦ πυρπολημένου ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο ἀνακτόρου τῆς Περσεπόλεως, ἡ ἀκόμη καὶ ἄρθρα ποὺ θὰ διερρευνοῦσαν τὸ φθινόμενο τῆς ἀλεξανδρολατρείας στὴν Μακεδονία τοῦ Γ' μ.Χ. αἰώνα (πρβλ. γιὰ παράδειγμα J. Gagé, *Alexandre le Grand en Macédoine dans la Ière moitié du III siècle ap.* J.-C. *Histoire* 24, 1975, 1-16), τὴν παρουσία τοῦ Ἀλεξάνδρου στὸ Βυζάντιο καὶ στὸν νεοελληνικὸ κόσμο, παρατηρεῖται ἀντίθετα μιὰ ἀνισομερὴς διαπραγμάτευση ὁρισμένων καὶ μόνον θεμάτων, χωρὶς νὰ προσφέρεται μιὰ κάποια συγκεκριμένη ἐξήγηση γιὰ τὴν προτίμηση αὐτή.

Ἀποτέλεσμα: Στὰ τέσσερα ἄρθρα ποὺ ἀναφέρονται στὴν παρουσία τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὸν ἑλληνοϊνδικὸ πολιτισμὸ (Saifur Rahman Dar, *Toilet Trays from Gandhara and Beginning of Hellenism in Pakistan*, σελ. 49-87, Θ. Σαράντη, Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀπὸ Ἀνατολῆς, σελ. 89-106, Ahmad Hasan Dani, *In the Footsteps of Alexander the Great*, σελ. 117-130 καὶ J. Borchhardt, *Alexander und das Königsornat*, σελ. 189-198), μόνον ἓνα ἀντιπαράτεται ἀπὸ τὸν κύκλῳ: «Ὁ Ἀλέξανδρος στὴν Τέχνη» (P. W. Lehmann, *A new Portrait of Alexander the Great*, σελ. 183-187), καὶ στὰ τρία ποὺ διαπραγματεύονται τὸ πολιτιστικὸ ἔργο του (Δ. Κανατσούλη, *Τὸ πολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου* σελ. 19-20, P. Pédech, *L'expédition d'Alexandre et la science grecque*, σελ. 135-156 καὶ Fr. Schachermeyer, *Alexanders Weg in die Zukunft*, σελ. 1-19), ἀντιστοιχοῦν δύο μεθ' ἑαυτὸν μῦθο ποὺ δημιουργήθηκε γύρω ἀπὸ τὸ ὄνομά του (P. Collart, *La légende d'Alexandre à Philippi*, σελ. 21-25 καὶ Ἀ. Ἀλώου, Ἡ δὴθεν αἰθιοπικὴ καταγωγὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου) καὶ ἓνα τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν (Δ. Κανατσούλη, Ἀλληγογραφία Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιπάτρου σελ. 107-116). Ἡ Γλωσσολογία ἐκπροσωπεῖται μὲ τὸ ἄρθρο τοῦ E. Çabej, *Der Name «Alexander» in der albanischen Volkssprache*, σελ. 157-159, οἱ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις (καὶ ὅποιοι μόνον ὅσες ἔλαβαν χώρα στὸν χῶρο τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἰῶνος) μεθ' ἑαυτὸν (A. Fol, *La route d'Alexandre le Grand en Thrace au printemps de 335 av.n.è.*, σελ. 131-133 καὶ N. G. L. Hammond, *The March of Alexander the Great on Thebes in 335 BC*, σελ. 171-181), ἐνὸς τὸν ἴδιον τὸν μακεδονικὸ στρατὸ ἀφοροῦν τρία ἄρθρα (G. T. Griffith, *«Λευγαῖαν» at Arrian An. 2.9.3*, σελ. 161-170, Δ. Σαμσάρη, Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος καὶ ἡ ψυχολογικὴ ὁργάνωσις τοῦ στρατοῦ του, σελ. 199-229 καὶ Minor M. Markle III, *Weapons from the Cemetery at Vergina and Alexander's Army*, σελ. 243-267). Τέλος μετὰ τὴν παιδεία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀσχολεῖται τὸ ἄρθρο τοῦ Θ. Σαδικάκη, *Οἱ πρό τοῦ Ἀριστοτέλους διδάσκαλοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου*, σελ. 231-241 ἐνὸς «ῥεση» παραμένει ἡ μελέτη τοῦ Ἀ. Τσπανάκη, Ὁ Ἀλέξανδρος στὸν Ὑψαι, σελ. 24-47, μᾶλλον φιλοσοφικὸ δοκίμιον μὲ ἀφορμὴ τὸν Ἀλέξανδρον (:), ὅπως ὁποῦντε ὅμως ἐνδιαφέρουσα θεώρησις τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων.

Ἡ ἑλλειψὶς συντονισμοῦ στὴν ἐπιλογὴ καὶ κατανομή τῶν θεμάτων καὶ ἡ διαπραγμάτευσις τοῦ ἴδιου ἢ παραπλήσιου ἀντικειμένου ἀπὸ περισσώτερος τοῦ ἐνὸς μελετητῆς ἔχει ἀναπόφευκτα καὶ μιὰ ἐπιπλέον δυσμενὴ γιὰ τὴν οἰκονομία τοῦ ἔργου ἐπίπτωση, ἀφοῦ ὁρισμένες φορὲς τὰ ἴδια γεγονότα παρατίθενται καὶ σχολιάζονται σὲ περισσώτερες τῆς μιᾶς περιπτώσεις. Παράδειγμα: Τὸ γνωστὸ θέμα-πρόβλημα τῆς προσκυνήσεως-θεοποιήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου (τὶς νεώτερες ἀπόψεις περὶ τοῦ ὁποῖου φαίνεται νὰ ἄγνουν οἱ περισσώτεροι ἀπὸ ὅσους στὸν τόμο ἀναφέρονται σ' αὐτὸ) ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τὸν Δ. Κανατσούλη (σελ. 15 καὶ ἐξ.), τὸν Ἀ. Τσπανάκη (σελ. 41 καὶ ἐξ.) καὶ τὸν Δ. Σαμσάρη (σελ. 205-208).

Ὁ τόμος, ὅπως ἀναφέρθηκε, περιλαμβάνει δέκα ὀκτὰ μελέτες —μαζὶ μετὰ τὴν Ἑισαγωγὴν, δέκα ἐννέα. Ἀπὸ αὐτές, πραγματικὰ πρωτότυπες, μελέτες δηλαδὴ ποὺ χαρακτηρίζονται γιὰ τὴν συμβολὴν τους στὴν ἐπίλυση προβλημάτων τῆς ἱστορικῆς ἐρευνᾶς περὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἢ γιὰ τὴν παρουσίαν καὶ διαπραγμάτευση νέου ὕλικου, θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθῶν ὅπως ὁποῦντε οἱ μελέτες τοῦ Saifur Rahman Dar (παρουσιάζει καὶ ταξινομεῖ σὲ σύνολα κατὰ εἰκονογραφικὰ θέματα ποὺ προσπαθεῖ νὰ χρονολογήσῃ, τοὺς ἐλληνοισλαμικοὺς ἐμπνευστὴς ἀνάγλυφους λίθινους «δίσκους καλλωπισμοῦ» ἀπὸ τὴν Gandhara), τοῦ Δ. Κα-

νατσούλη (ἐπανεξετάζει μὲ κριτικό πνεῦμα τὶς συγκεντρωμένες ἀπὸ παλιὰ πηγές τὶς σχετικές μὲ τὴν μαρτυρούμενη ἀλληλογραφία μεταξὺ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιπάτρου), τοῦ P. Pédech (σὺν ἄλλος «βηματιστὴς» παρακολουθεῖ τὸν ἱστοριοδίφη Ἀλέξανδρο καὶ ἀπαριθμεῖ σὲ ἐνόητες τὰ ἐπιτεύγματα τῶν ἐλλήνων ἐπιστημόνων τῆς ἀκολουθίας του), τοῦ G. T. Griffith (προτείνει τὴν ἐξυπνὴ διόρθωσιν τοῦ χωρίου «Λευγαίαν καλουμένην (ἴλην)» τοῦ Ἄρριανου, Ἄν. 2.9.3, σὲ «Λυγκίαν»), τοῦ Ph. Lehmann (ἀναγνωρίζει πορτραῖτο τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπὸ τὸν Σκόπα σὲ προτομὴ στὸ ἐσωτερικὸ φατνώματος ἀπὸ τὸ Πρόπυλο τοῦ Τεμένους τῶν Μεγάλων Θεῶν στὴν Σαμοθράκη), τοῦ J. Borchhardt (ἀσχολεῖται μὲ τὴν τυπολογία τοῦ «βασιλικοῦ διαδήματος» ποὺ ἔφερε ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν ἀνακήρυξίν του σὲ βασιλεῖα τῆς Ἀσίας), τοῦ A. Fol (προτείνει τὴν κατὰ μήκος τοῦ Ἑβρου δόδο, ὡς δόδο εἰσελάσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν Θράκη τὸ 335 π.Χ.). Τὸ ἄρθρο τοῦ N. G. L. Hammond, στὴν πραγματικότητα εἶναι ἀνάπτυξη τῶν θέσῶν του στὸ βιβλίον τοῦ Alexander the Great. King, Commander and Statesman, 1980, ἐνῶ ἐκεῖνο τοῦ Minor M. Markle III, λεπτομερέστερη παρουσίασις τῶν ὧσων ἀνακοίνωσε στὸ συνέδριο τῆς Washington τὸ 1980, καὶ ποὺ πρόκειται νὰ δημοσιευτοῦν στὸν προσεχῆ τόμο τῶν Studies in the History of Art τῆς National Gallery. Οἱ ὑπόλοιπες μελέτες, στὴν πλειονότητά τους, ἐπαναλαμβάνουν ἢ στὴν καλύτερη περίπτωση, συνοψίζουν γνωστὰ συμπεράσματα καὶ θέσεις (π.χ. ἡ περίπτωση τοῦ ἁρθροῦ τοῦ Σαράντη). Τὸ ἄρθρο, τέλος, τοῦ Ahmad Hasan Dani εἶναι ἀπαράδεκτο: μεταφράσεις τοῦ Ἀρριανου, γιὰτὶ περὶ παραθέσεως ἀποσπασμάτων ἀπὸ τὸ ἔργο του εἶναι ὁ λόγος, ὑπάρχουν καλύτερες.

Μερικὲς παρατηρήσεις σὲ ὁρισμένες ἀπὸ τὶς ἐπὶ μέρους προσφορές:

Ἰ. Saifur Rahman Dar (σελ. 56 κ.ε.) θὰ ἦταν σκόπιμο, ἂν ὄχι προτιμότερο, στὰ πρότυπα τῶν λεγομένων «δίσκων καλλιπισμοῦ» τῆς Gandhara νὰ προσθέτετε καὶ τὰ πῆλινα «ἐμβλήματα» τῶν ἐλληνιστικῶν πῆλινων πυξίδων ἀπὸ τὸν μακεδονικὸ καὶ τὸν θεσσαλικὸ χῶρο (πρβ. τελευταία συγκεντρωμένα καὶ γνωστὰ ἀπὸ παλιὰ παραδείγματα μὲ βιβλιογραφία στὸ βιβλίον τῶν Στ. Δρούγου-Γ. Τουράτσογλου, Ἑλληνιστικοὶ λαξευτοὶ τάφοι Βεροίας. Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου, ἀρ. 28, Ἀθήνα 1980, 163-167, πίν. 69-72) ἢ καὶ τὰ παρόμοια σὲ κοσμήματα καὶ σκευὴ ἀπὸ πολῦτιμο ὕλικό (πρβ. Στ. Δρούγου-Γ. Τουράτσογλου, δ.π.), ἀφοῦ καὶ πλησιέστερα πρὸς τοὺς «δίσκους» ποὺ παρουσιάζει, βρίσκονται, καὶ λόγω καταγωγῆς τους (μακεδονικά), φυσικὸ εἶναι νὰ χρησίμευσαν αὐτὰ κυρίως ὡς «ὑποδείγματα» γιὰ τὶς ἀπομιμήσεις-παραλλαγές τους. Ὅσον ἀφορᾷ στὸν ὄρο «Κάλυκες τῆς κοροπλαστικῆς» ποὺ χρησιμοποιοῖ (σελ. 57) γιὰ τὰ πῆλινα, σὲ σχῆμα κάλυκα ἄνθους, δημιουργήματα τῆς κοροπλαστικῆς, συνήθως μὲ ἕναν ἢ σπανιότερα μὲ περισσότερους ἑρῶτες στὸ ἐσωτερικὸ (πρβ. Γ. Τουράτσογλου, Μιά «Ἀρεθούσα» καὶ ἄλλα πῆλινα εἰδῶλια ἀπ' τὴ Χαλκιδικὴ στὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης, BCH XCII, 1968, 56-70 καὶ 71 εἰκ. 8-14 καὶ πίν. XIII, πὺν εἶναι καὶ ἡ σωστὴ παραπομπή), αὐτὸς ὀφείλεται σὲ παρεξήγηση τῶν ὧσων συμβουλευτήκε.

Ἡ ἀποψη τοῦ N. G. L. Hammond, Alexander the Great. King, Commander and Statesman 1980, 45 κ.ε., τελείου γνώστη τοῦ μακεδονικοῦ καὶ ἡπειρωτικοῦ χώρου, σχετικά μὲ τὴν δόδο ποὺ ἀκολούθησε ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Θράκην τὸ 335 π.Χ., διὰ τῶν στενῶν δηλ. τοῦ Ροῦπελ, φαίνεται πειστικότερη ἀπὸ ἐκείνιν τοῦ A. Fol. (σελ. 131 κ.ε.): Ὁ αἰωνιδισμός, ἄρα καὶ ἡ ἐπιλογὴ καὶ τῶν περισσότερο δόσβατων, πλὴν ὅμως συντομότερων ὁδῶν, ἦταν πάντα ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς στρατιωτικῆς ἰδιοφυίας τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὁ Θ. Σαράντης (σελ. 89 κ.ε.) φαίνεται νὰ ἄγνοεῖ, γι' αὐτὸ καὶ δὲν συμπεριλαμβάνει στὴν βιβλιογραφία ποὺ παραθέτει, τὰ βιβλία τῶν D. Sellwood, An Introduction to the Coinage of Parthia 1971 καὶ M. Mitchiner, Indo-greek and Indo-scythian Coinage, I-X, 1975-1976, ἀλλὰ καὶ τὸ ἄρθρο τῶν E. Παναγιωτίδου-Μ. Οἰκονομίδου, Συλλογὴ Ἱ. Βασιλείου,

ΑΔ 28, 1973, σελ. 71-96, όπου με νέα στοιχεία επιχειρεῖται ἀναχρονολόγηση πολλῶν ἀπὸ τοὺς ἐπίγονους βασιλεῖς καὶ δυνάστες τῶν νέων χωρῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ὅρισμένα ἀπὸ τὰ τυπογραφικὰ λάθη, ἡ παράθεση τῶν ὁποίων ἐδῶ μόνον ὡς δείγματος χάριν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ, δὲν δίνουν τὴν ἐντύπωση ὅτι ὀφείλονται πάντοτε στὸν «δαίμονα τοῦ τυπογραφείου»: Στὶς σελ. 55 καὶ 56 τὸ ὄνομα τοῦ ἀγγλοῦ αἰγυπτιολόγου F. Petrie μετατρέπεται σὲ Pertri, στὴν σελ. 76 ὕποσ. 7 ὁ σωστός τίτλος τοῦ βιβλίου τῆς S. Mollard-Besques εἶναι Catalogue raisonné des figurines en terre-cuite, grecs et romains..., στὴν σελ. 68 ὕποσ. 1 τὸ Repertoire πρέπει νὰ διορθωθεῖ σὲ Répertoire, τὸ zur Hunninität τῆς σελ. 225 ὕποσ. 3 θὰ πρέπει νὰ γίνῃ zur Humanität, καὶ τὸ Eifersucht τῆς σελ. 19, Eifersuct. Ἡ παραπομπή, τέλος, ἀρ. 1 τῆς σελ. 267 θὰ πρέπει νὰ ἔχει ὡς ἐξῆς: Andronicos (above, p. 257 n. 1) 91-107. Πρωτότυπο τὸ Greeceland (sic) τῆς σελ. 59 ἀντὶ τοῦ Greece ἢ τοῦ Mainland Greece. Ἀτυχο καὶ τὸ ἐμφανὲς λάθος στὸν τίτλο τοῦ ἄρθρου τοῦ A. Fol (σελ. 131) ποὺ δίνει τὴν ἐντύπωση εἰσαγωγῆς νέου τρόπου χρονολόγησης, ἀντὶ τοῦ ἀγαπτοῦ στὶς σοσιαλιστικὲς χώρες av(ant) n(otre) è(re).

Στὸν τιμητικὸ τόμο-ἀφιέρωμα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν γιὰ τὰ 2300 χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἱ παρένθετοι πίνακες φωτογραφιῶν, καὶ ἰδιαίτερα ὁ ἔγχρωμος πρὶν ἀπὸ τὴν σελίδα τοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου στὸ ἐσωτερικόν, μετὰ τὸ πορτραῖτο τοῦ Ἀλεξάνδρου στὸ Μουσεῖο Πέλλας, ἀποδίδουν σὲ ἱκανοποιητικὸ βαθμὸ τὰ ἀπεικονιζόμενα. Ἀντίρρηση στὸ κατὰ πόσον ὁ χάρτης μετὰ τὴν σελ. 176, μετὰ τὴν πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου στὴν Θήβα, γραφικὴ ἀπεικόνιση τῶν ὅσων ὑποστηρίζει στὸ ἄρθρο τοῦ ὁ Ν. G. L. Hammond, δὲν θὰ ἦταν δυνατό νὰ εἶχε σχεδιαστεῖ ὅχι ὡς σκαρίφημα ἀλλὰ μετὰ τὴν μορφή μετὰ τὴν ὁποία ἐμφανίζεται στὸ βιβλίο τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ἀγγλοῦ ἱστορικοῦ γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο (βλ. παραπάνω).

Ἡ ἔλλειψη, τέλος, εὐρετηρίων κυρίων κλπ. ὀνομάτων, πραγμάτων καὶ τοπωνυμῶν, ἀλλὰ καὶ φωτογραφικῶν πινάκων, ἀσφαλῶς δὲν εἶναι πρὸς ὄφελος τοῦ ἀναγνώστη.

Νομισματικὸ Μουσεῖο, Ἀθήνα

ΓΙΑΝΝΗΣ Π. ΤΟΥΡΑΤΣΟΓΛΟΥ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὡς πρὸς τὴν ἀνωτέρω κριτικὴ τοῦ κ. Τουράτσογλου ἡ Ἐπιτροπὴ ἔχει νὰ παρατηρήσῃ τὰ ἑξῆς: Τὰ ἄρθρα τοῦ τόμου συγκεντρώθηκαν μετὰ μεγάλη δυσκολία καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ ἐκφράζει ἀπὸ τὴ θέση αὐτῇ τὴ λύπη της, γιατί, παρὰ τὶς ἐντονέας προσπάθειες ποὺ κατέβαλε γιὰ τὴ συγκέντρωση ὑλικοῦ ἀντάξιου πρὸς τὴ μεγάλῃ προσωπικότητα τοῦ μεγάλου Μακεδόνα, δὲν βρῆκε τὴν προσδοκώμενη ἀνταπόκριση κυρίως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἐπιστήμονες. Ἐτοίς ἡ Ἐπιτροπὴ ἀναγκάστηκε νὰ περιοριστεῖ στὶς λίγες ἐργασίες ποὺ ἔλαβε κατὰ ἀραιὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ νὰ μὴ μπορέσῃ νὰ τὶς κατατάξῃ κατὰ εἰδολογικά θέματα ἰσομερῶς, ὅπως ἦταν τὸ ἀρχικὸ τῆς πρόγραμμα. Ἐτοίς κατέληξε στὴν ἀπόφαση νὰ δημοσιεύῃ τὶς ἐργασίες κατὰ τὴ σειρὰ παραλαβῆς τους. Ὡς πρὸς τὴς παρατηρήσεις τοῦ κ. Τουράτσογλου γιὰ τὴν ἔλλειψη εὐρετηρίων, ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν θεώρησε αὐτὰ ἀπαραίτητα, λόγω—δυστυχῶς—τῆς μικρῆς ἐκτάσεως τοῦ τόμου.